

Az amerikai függetlenségi háború és John Adams tevékenységének hollandiai visszhangja

A Holland Egyesült Tartományok Franciaország után a világon másodikként 1782-ben ismerte el az Amerikai Egyesült Államok függetlenségét. Ekkor került sor a két állam között a hivatalos kapcsolatfelvételre. Az amerikai gyarmatok és Hollandia együttműködése azonban már jóval korábban kezdődött, elsősorban a kereskedelem révén, mely a függetlenségi háború alatt még inkább megélénkült. A hollandokat több egyezmény is kötötte Nagy-Britanniához,¹ ezért a hágai kormány az összecsapások kezdetekor semlegességet deklarált és megtiltotta a hadianyagok szállítását.² A franciákon kívül mégis nagyrészt a holland kereskedők és hajózási vállalkozók szervezték meg és bonyolították le az amerikai hadsereg hajózási és hadifelszerelésekkel történő ellátását.³

A holland segítség súlyos következményekkel járt az évszázados múltra visszatekintő holland-angol barátságra nézve, s végül szakításhoz vezetett. 1780. december 20-án Nagy-Britannia hadat üzent a Holland Egyesült Tartományoknak.⁴ A negyedik angol-holland háború kitörése idején az amerikai Kongresszus hivatalos megbízottjaként már az Egyesült Tartományokban tárgyalt John Adams. Több mint egy év alatt sikerült elérnie, hogy az üzleti körök után hivatalosan is fogadják az Egyesült Tartományokban, átvegyék követi megbízását, kölcsönt nyújtsanak országának, majd kereskedelmi és barátsági szerződést kössenek vele. Jelen írásban először röviden áttekintem az ehhez vezető utat, majd pedig tevékenységének visszhangját értékelve megpróbálok azokra a kérdésekre is választ adni, hogyan vélekedtek a hollandok a függetlenségi háborúról, mit tudtak Amerikáról, s milyen hatással voltak rájuk az események.

- 1 A 17. század második felében a két ország több szerződést is kötött egymással. Ezek közül a harmadik angol-holland háborút lezáró 1674-es westminsteri béke és az azt követő 1678-as védelmi szövetség új alapokra helyezte az egykori riválisok viszonyát. Az 1674-es béke egyik záradéka szerint háború idején bármelyik félnek jogában állt árut szállítani a másik ország ellenségeinek is, meghatározott hadianyagok kivételével.
- 2 Barbara W. Tuchman: *The First Salute* (New York: Alfred A. Knopf, 1988), 9. *Nieuwe Nederlandsche Jaarboeken* (a továbbiakban *Jaarboeken*) 1775, 196–199, 226.
- 3 A kereskedelem lebonyolításában fontos szerep jutott mind átrakási helyként, mind raktárként egy apró karib-tengeri szigetnek, St. Eustatiusnak. A sziget jelentőségéről és a holland-amerikai viszonyról lásd: Kökény Andrea: „Az első tisztelgés. St. Eustatius és a holland-amerikai kapcsolatok kezdetei,” in Fervagner Péter Ákos és Kalmár Zoltán, szerk., *Távolabbra tekintve. Tanulmányok J. Nagy László 65. születésnapjára* (Szeged: UNIV Kiadó, 2010), 81–95. Wayne Te Brake, „The Dutch Republic and the Creation of the United States,” in Hans Krabbendam and Cornelis Van Minnen and Giles Scott-Smith, szerk., *Four Centuries of Dutch-American Relations, 1609–2009* (Middelburg: SUNY Press, 2009), 206. Jonathan I. Israel, *The Dutch Republic. Its Rise, Greatness, and Fall, 1477–1806* (Oxford: Clarendon Press, 1998), 1096–1097. Tuchman, 18–22.
- 4 Tuchman, 90–93. Friedrich Edler, *The Dutch Republic and the American Revolution* (Baltimore: The Johns Hopkins Press, 1911), 190, *Jaarboeken*, 1780, 909–923.

John Adams 1780. augusztus 14-én érkezett meg Amszterdamba, s egy hónappal később, szeptember 19-én kapta kézhez a Kongresszus júniusi megbízását arról, hogy tárgyalásokat kezdjen az Egyesült Államoknak nyújtandó kölcsönökről.⁵ Az amerikai Kongresszus eredetileg Henry Laurenst nevezte ki teljhatalmú követté a holland rendi gyűléshez még 1779. november 1-jén. Ő azonban késlekedett, s csak 1780 augusztusában indult útnak. 1780. szeptember 3-án azonban hajója brit fogságba esett. Az angolok ráadásul megtalálták nála azt a titkos szerződést, melyet 1778-ban Amszterdam városa kötött az amerikaiak egyik megbízottjával az együttműködésről.⁶ Az ügy felháborodást keltett Nagy-Britanniában. Bármennyire is erős volt még Hollandiában az angol párt, a fenyegető hangvételű brit ultimátumokra csak egyféleképpen reagálhattak. 1780. november 20-án az Egyesült Tartományok csatlakozott a II. Katalin által létrehozott Fegyveres Semlegesség Ligájához, melynek legfőbb célja a semleges országok védelme volt a brit flotta atrocitásaival szemben.⁷ Erre válaszul 1780. december 20-án Nagy-Britannia hadat üzent a Holland Egyesült Tartományoknak.⁸

A negyedik angol-holland háború kitörését követően, 1781. január 1-jén a Kongresszus John Adamst nevezte ki az Egyesült Államok hivatalos követévé. Megbízását március elején kapta kézhez.⁹ Március 8-án memorandumot intézett a holland rendi gyűléshez, melyben szabad, de védett tengeri hajózást javasolt, vagyis az Egyesült Államok belépését a Fegyveres Semlegesség Ligájába, valamint a holland kikötők megnyitását az amerikai hajók előtt.¹⁰ Erre mindössze három Holland tartományban lévő város válaszolt pozitívan, de ők sem hivatalosan.¹¹

A hivatalos körök, köztük a helytartó, V. Vilmos továbbra is elleneztek a lázadó gyarmatokkal történő kapcsolatfelvételt, s országszerte felélénkült a vita és az esélylatolgatás a várható előnyökkel és hátrányokkal kapcsolatban. Sokan példaként hozták fel a németalföldi szabadságharcot, s a párhuzamokra hivatkozva az Egyesült Államok mellett emeltek szót, mások félték attól, hogy a segítség tovább provokálja Nagy-Britanniát, s így megnehezíti a háború lezárását. A vitákból azonban az is kiderült, hogy nem csupán a külpolitikai eseményekkel összefüggő döntés volt a tét, hanem a helytartó befolyásának csökkentése, a régi, elavult kormányzati rendszer és tartományi széttagoaltság

5 Jan Willem Schulte Nordholt, *The Dutch Republic and American Independence* (Chapel Hill, NC, 1982), 108. *Jaarboeken*, 1781, 156.

6 Tuchman, 90–91. *Jaarboeken*, 1781, 156.

7 Tuchman, 92. Frederik Willem Van Wijk, *De Republiek en Amerika 1776 tot 1782* (Leiden: N. V. Boekhandel and Drukkerij Vorheen A. J. Brill, 1921), 63. Israel, 1095. Magyarics Tamás: *Az Egyesült Államok külpolitikájának története. Mítosz és valóság: érdekek és értékek* (Budapest, 2014), 24.

8 Edler, 190. *Jaarboeken*, 1780, 909–923.

9 John Adams 1781. március 1-jei levele Bickernek. Charles Francis Adams, szerk., *The Works of John Adams, Second President of the United States with a Life of the Author Notes and Illustrations*, 7. köt., *Letters and State Papers 1777–1782* (a továbbiakban *The Works of John Adams*) (Boston: Little, Brown and Company, 1852), 372.

10 Memorandum a *Staten Generaal*hoz. *The Works of John Adams*, 373.

11 A három város Amszterdam, Dordrecht és Haarlem volt. Nordholt, 159.

megreformálása is. Mindez az ún. patrióta mozgalom kialakulásához és megélénküléséhez vezetett. Az oranzsisták ellentáborának növekedése hatással volt John Adams küldetésére is.

1781 őszére a holland-amerikai hivatalos kapcsolatfelvétel egyre nagyobb támogatásra talált. Friesland tartomány azt az utasítást adta képviselőjének, hogy lépjen fel a rendi gyűlésben John Adams követként való elismertetésének érdekében.¹² Ezt követően pedig előbb Holland tartomány, majd a többi tartomány városai is petíciókkal fordultak a rendekhez, melyekben Adams követi megbízásának és az Egyesült Államok függetlenségének elismerését kérték.¹³ 1782 áprilisának első heteiben a tartományi gyűlések sorra Adams elismerése mellett döntöttek.¹⁴ A vitákban újra és újra előkerültek a kapcsolattól várható előnyök és hátrányok, de egyre nagyobb súllyal esett latba a kereskedelmi együttműködéstől remélhető haszon is. S bár az angolok azon igyekeztek, hogy különbékét kössenek az Egyesült Tartományokkal, a Rendeket nem lehetett már befolyásolni. 1782. április 19-én a *Staten Generaal* határozatot hozott, melyben John Adamst az Amerikai Egyesült Államok követeként ismerte el.¹⁵ Április 22-én fogadta a helytartó, V. Vilmos, másnap pedig átadta a kereskedelmi és barátsági szerződésről szóló javaslatot a rendi gyűlésnek.¹⁶ A testület kijelölte tárgyalópartnereit és elküldött egy-egy példányt a szerződéstervezetből a tartományokba.

Adamsnek sikerült előre lépnie a kölcsön ügyében is. Májusban megállapodást kötött három amszterdami bankházzal arról, hogy öt millió guldent bocsátanak az Egyesült Államok rendelkezésére öt százalékos kamatra.¹⁷ Kormányá nevében Adams írta alá a kötelezvényeket, melyekből szeptember végére gyűlt össze másfél millió gulden.¹⁸ A nyarat ennek intézésével, illetve az egyezményről folytatott tárgyalásokkal töltötte. A holland döntési mechanizmus nehézkessége miatt csak augusztus végére érkeztek vissza a vélemények a tartományokból. Ezután a Rendek felállítottak egy bizottságot, mely szeptemberben egyeztetette Adams-szel a szerződés szövegét.¹⁹ A végleges dokumentum aláírására 1782. október 7-én került sor. Az amerikai Kongresszus 1783. január 23-án, a holland rendi gyűlés májusban ratifikálta az egyezményt, melyet június 23-án cseréltek

12 *Jaarboeken*, 1782, 396–397.

13 Haarlem, Leiden és Rotterdam 1782. március 18-án, Amszterdam március 19-én küldött petíciót a *Staten Generaal*hoz. *Jaarboeken*, 1782, 278–299, 300–308, 313–319, 334–336.

14 Holland tartomány 1782. március 29-én, Zeeland április 4-én, Overijssel április 5-én, Utrecht április 10-én, Gelderland április 17-én határozott Adams elismeréséről. *Jaarboeken*, 1782, 286–287, 511–512, 616–617, 516–518, 433–434.

15 *Jaarboeken*, 1782, 456–459.

16 Adams 1782. április 23-i levelében számolt be ezekről Livingstonnak, s azt is tudatta vele, hogy a francia követ fogadást rendezett a diplomatáknak az Egyesült Államok tiszteletére, melyen bemutatta őt a hágai követeknek. *The Works of John Adams*, 572–575.

17 A szerződést szeptemberben ratifikálta az amerikai Kongresszus. John Adams 1782. szeptember 29-i levele La Fayette-nek. *The Works of John Adams*, 642.

18 A teljes összeg 1786-ra gyűlt össze, melyet 1797-re fizetett vissza az Egyesült Államok. Edler, 215.

19 John Adams szeptember 29-i levele La Fayette-nek. *The Works of John Adams*, 642.

ki a két állam között.²⁰ A megállapodás huszonkilenc cikkelyt tartalmazott, melyből huszonegy megegyezett Adams Kongresszustól kapott megbízásának pontjaival.²¹

Az amerikai függetlenségi háború és John Adams tevékenységének hollandiai visszhangja

Amikor John Adams megérkezett Hollandiába, Hágában zárt ajtókat talált, az amszterdamiak viszont készek voltak fogadni. Itt is elég kevés embernek volt azonban reális ismerete arról, valójában mi történt Észak-Amerikában. A függetlenségi háború és kimenetele elsősorban az üzleti körökben keltett érdeklődést. A kíváncsiság a kereskedelmi érdekekkel járt együtt, de voltak olyanok is, akik az ügy iránti lelkesedésből próbáltak az amerikaiaknak, illetve Adamsnek segíteni. Joggal tehető fel a kérdés, milyen információval rendelkeztek a hollandok az amerikai gyarmatokkal, illetve az Egyesült Államokkal kapcsolatban. John Adams leveleiben bizonytalanság tükröződik: van, amikor kiábrándult, mert úgy érzi, az ügy, amit képvisel, senkit sem érdekel, máskor pedig lelkesen számol be a támogatóiról.

Schulte Nordholt szerint az 1770-es évek előtt a hollandok elég keveset tudtak az amerikai viszonyokról, bár valaha gyarmatuk volt ott, s a Hudson folyó völgyében használták a holland nyelvet még a 18. században is. Az 1770-es években azután ugrásszerűen megnőtt a kíváncsiság, egymás után jelentek meg a könyvek, pamfletek és az Újvilág jelentőségéről szóló franciáról hollandra fordított filozófálgatások. Ezeknek azonban kevés köze volt a valósághoz. Többek között azon korabeli véleményt próbálták meg igazolni, miszerint az amerikai kontinens természeti adottságai és éghajlati viszonyai miatt kizárt volt, hogy ott egészséges fejlődésen menjen keresztül az állat- és a növényvilág, vagy épp maga az emberi faj. Amikor azonban elkezdődött az amerikai függetlenségi háború, az események épp az ellenkezőjét bizonyították. 1775-től ezért számos írás született a brit-amerikai konfliktussal kapcsolatban is. Ezek nagyrészt pamfletek és politikai kommentárral ellátott útleírások voltak, melyek már közvetlenebb és konkrétabb információval szolgáltak és kevésbé mitikus képet festettek.²² Frederik Van Wijk össze-számolta az 1775 és 1783 közötti időből fennmaradt pamfleteket – együtödiük, szám szerint kilencvenhét szolt az amerikai eseményekről.²³

Az 1770-es évektől a holland újságok között egyfajta konkurencia harc folyt az amerikai hírekért. Talán a legfrissebb és legtöbb információt a *Leiden Gazette* közölte, melynek szerkesztője, John Luzac ügyvéd és egyetemi tanár volt. Ő már 1780 őszétől szoros kapcsolatban állt Adams-szel is, akit rendszeresen arra kért leveleiben, hogy a friss hí-

20 John Adams 1782. október 8-i levele Livingstonnak. *The Works of John Adams*, 646–648; Edler, 231.

21 *Jaarboeken*, 1782, 1161–1181.

22 Nordholt, 133–134.

23 Van Wijk, xxii.

rekről először őt tájékoztassa. Kérésére azonban gyakran válaszolta azt az amerikai diplomata, hogy szerinte Luzac sokszor több mindenről és jóval hamarabb értesült, mint ő maga.²⁴

A hollandok Amerika-képéről – a könyveken, pamfleteken és újságcikkeken kívül – azok a levelek árulnak el sokat, amelyeket a Kongresszus tagjaihoz, főleg Benjamin Franklinhez, majd Adamshez intéztek holland magánszemélyek. Közéjük tartozott Joan Derk van der Capellen tot den Pol báró, az amerikai függetlenségi háború egyik leglelkesebb híve. Birtokai és nemesi származása révén harmincegy évesen, 1772-ben került be Overijssel tartományi gyűlésének felső házába. Konzervatív neveltetésben részesült, ugyanakkor – elsősorban angol gondolkodók művein keresztül – korán átitatódott liberális elvekkel, melyek hamarosan a helytartó ellentáborába vezették. Neve akkor került be a köztudatba, amikor 1775. december 16-án Overijssel tartomány gyűlésében élesen szembeszállt azzal a javaslattal, hogy a Hollandia területén állomásozó ún. Skót Brigádot Nagy-Britannia rendelkezésére bocsássák.²⁵

Kijelentette, hogy bármi legyen is az amerikai gyarmatok sorsa, mindig dicsőségesnek és megtiszteltetésnek fogja tekinteni, hogy nyíltan védheti ügyüket, melyet az egész emberiség ügyének tekint. A holland Köztársaság számára elengedhetetlenül szükséges, hogy megőrizze semlegességét Nagy-Britannia és gyarmatai konfliktusában. Ezért, ha az Egyesült tartományok segítséget nyújt Angliának, ugyanazt kell tenni az amerikaiak irányában is. Az angolok magatartása ráadásul nem is olyan, hogy érte érdemes lenne szakítani a köztársaság békés szomszédjával, Franciaországgal. Valamikor az Egyesült Tartományok is így harcolt függetlenségéért – érvelt Van der Capellen – ezért sem fordulhatnak a hollandok most az amerikaiak ellen, akik kivívták a világ tiszteletét és habozás nélkül megvédték jogaikat, amelyeket nem Angliától kaptak, hanem amelyek a Mindenható Istentől származnak. Van der Capellen a szabadsághoz való jogot elidegeníthetetlennek nevezte, s érvelésében egészen közel jutott azokhoz a megfogalmazásokhoz, amelyek alig félévvel később az amerikai Függetlenségi nyilatkozatban öltöttek testet. Beszéde nagy felbolydulást keltett, különösen akkor, amikor nyomtatásban is megjelentette, s Hollandia-szerte terjeszteni kezdte. Overijssel tartomány 1777. március 14-én törölte a szöveget a gyűlés jegyzőkönyvéből, arra hivatkozva, hogy az nem a megfelelő

24 John Adams 1780. szeptember 15-i levele John Luzac számára, *The Works of John Adams*, 255–256.

25 Nordholt, 26. A Holland Köztársaság területén 1648 óta állomásoztak skót katonák, skót tisztekkel az élükön, elsősorban a független állam védelmére a spanyol, majd a francia befolyással szemben. Az 1678-as angol-holland egyezmény értelmében a kölcsönös segítségnyújtás jegyében szükség esetén az angolok érdekében is bevetették őket. Az egységet többször küldték Nagy-Britanniába, például 1715-ben és 1745-ben, hogy megvédje a protestáns örökösödési jogot az elűzött II. Jakab, majd fia híveinek felkelése ellen. Az 1760–70-es években azonban a Brigád jelentősen megváltozott. Már mindenféle nemzetből verbuvált zsoldosok alkották, s létszáma is csökkent. Borus György: *Az angol-holland forradalom háttere* (Budapest: Akadémiai Kiadó, 2007), 77, 136. Tuchman, 73–74, 90.

hangnemben készült. Hamarosán semmisnek nyilvánították Van der Capellen régensi státuszát is, és kizárták a testületből.²⁶

Az Egyesült Államokban viszont számtalan barátot és csodálót szerzett. Henry Laurens, a Kongresszus akkori elnöke, William Livingston, New Jersey kormányzója, Jonathan Trumbull, Connecticut kormányzója, Benjamin Franklin, és mások levelei tanúsítottak erről.²⁷ Népszerűsége otthon, a patrióták körében is megnőtt. Egy évvel később pedig már lelkesen agitált az amerikaiaknak nyújtandó kölcsön ügyében a holland bankároknál, de még nem sok sikerrel. 1779 nyarán végre kedvező változásokat vélt felfedezni az Egyesült Tartományokban. Ekkor küldte el levelét az amerikai Kongresszusnak, melyben javaslatot tett a kapcsolatfelvételt. Arra kérte a testületet, hogy folyamatosan lássa el a hollandokat hiteles információkkal. Ő is mindent megtett az ügy támogatása érdekében, többek között részleteket jelentetett meg a vezető amerikaiakkal folytatott levelezéséből. Barátait, rokonait pedig a kölcsönökhöz való hozzájárulásra biztatta. A hivatalos körökben azonban csalódnia kellett, mivel a holland rendi gyűlés, a *Staten Generaal* meghátrált és az angolok kérésére a fegyverembargó kihirdetése mellett döntött.

A holland sajtó, amely 1780-ig sokszor csak rövid hírekben regisztrálta a történéseket, az angol-holland háború kitörése után széles teret adott az oranzsisták és a patrióták vitáinak.²⁸ A pártharcok publikálása óriási szerepet töltött be az ország politikai átalakulásában, s ez érthető módon nagyban befolyásolta az Egyesült Tartományok külpolitikáját is. Az egyik legnagyobb hatású pamflet Van der Capellen nevéhez fűződik.

*Az Egyesült Tartományok Népe*hez címzett hetvenhat oldalas írás elsősorban az Orániai-ház és V. Vilmos ellen irányuló vádirat.²⁹ Szerinte a helytartó, bár hatalmában állna cselekedni, semmit sem tesz, de arra mindig kész, hogy a nép jogait eltiporja, és szuverenitását megsértse. A régensek és az arisztokraták sem különben – ők sem vállalják a felelősséget azért, amit az országnak és a népnek el kell tennie. Van der Capellen arra szólítja fel polgártársait, hogy együttes erővel szerezze vissza jogait. Fel akarja nyitni az emberek szemét, hogy vegyék észre: a Köztársaság népét Anglia csak kihasználja, s miatta kell „megaláztatásokat elszenvedniük”.³⁰ Hiába történt sok minden a 17. század angol-holland viszályai óta, sőt került szorosabb kapcsolatba a két ország családi kötelékek és egyezmények révén, Nagy-Britannia akkor is ellenség maradt – érvel Van der Capellen. Jól mutatja ezt a negyedik angol-holland háború is. A helytartó az, aki „megakadályozza az előnyös és oly természetes kapcsolatok kiépítését Ósellenségünk Ellenségeivel, a Bourbon-házzal és Amerikával”.³¹ Összefogásra van szükség, s a sajtóban időről időre nyilvánosságra kell hozni V. Vilmos tetteit. A sajtó szabadsága a nemzet szabadságának egyetlen biztosítója, írja. Végül fegyverbe szólítja Hollandiát, hiszen most

26 Nordholt, 26.

27 Nordholt, 26.

28 Edler, 169.

29 Murk de Jong Hendrikszoön, *Joan Derk van der Capellen* (Groningen, Den Haag: J. B. Wolters, 1921) 388–437.

30 Hendrikszoön, 417.

31 Hendrikszoön, 417.

már kezébe kell vennie sorsa irányítását, amit „meg is tesz majd, éppen úgy, mint Amerika Népe, ahol egyetlen csepp vér sem folyt addig, amíg az angolok nem támadtak rá”.³²

Kétségtelen, hogy *Az Egyesült Tartományok Népéhez* a forradalmi irodalom egyik legvilágosabb és leglogikusabb érvelésű, ugyanakkor tömören és érthetően megfogalmazott darabja. Tükröződik benne a 18. század végi mentalitás és gondolkodásmód, ezért válik a demokrácia ügye nemzeti üggyé abból az eszméből kiindulva, hogy nép és nemzet egy és elválaszthatatlan fogalom. A függetlenségi háború példájának említése pedig nemcsak a patrióták számára tartalmazott programot, hanem hozzájárult a brit párt befolyásának csökkenéséhez és amerikaiak ügyének népszerűsítéséhez is. A pamfletet 1781. szeptember 25-én és 26-án eljuttatták a legfontosabb hollandiai városokba és vidékre is.³³ Visszhangja, hasonlóan Van der Capellen Overijsszel tartományi gyűlésén elhangzott korábbi beszédéhez, vegyes volt.³⁴

Van der Capellen a tartományi gyűlésből történt kizárása óta eltelt négy év alatt hivatalos fórumon nem segíthette az Egyesült Államokat, de állandó kapcsolatban állt a Kongresszus tagjaival, s Adams egyik legodaadóbb támogatója volt. Maga is hozzájárult a kölcsönhöz. Előbb huszonnégy, majd tizenkét ezer guldent adott.³⁵ Erőfeszítéseinek sikertelenségei és a lassú holland eszmélés azonban odáig juttatták, hogy egyik Adamsnek írt levelében kijelentette: „szégyellem, hogy hollandnak születtem”.³⁶

John Adams követként történő elismerése és a kereskedelmi és barátsági szerződés megkötése után azonban Van der Capellen helyzete is megváltozott. Az újságok most közzétették azokat az 1778-as leveleit, melyekben javaslatot tett az együttműködésre és sürgette a kölcsönnyújtást és a kereskedelmi kapcsolatok kiépítését.³⁷ Ünnepeket rendeztek tiszteletére, 1782. november 1-jén pedig visszakapta helyét Overijsszel tartományi gyűlésében is.³⁸

A Van der Capellen típusú lángelklű forradalmárokon kívül John Adams az üzleti körökkel alakított ki kapcsolatokat. Nem sokkal megérkezése után vállalkozókkal vacsorázott együtt. A társaságban jelen volt a neves amszterdami ügyvéd, Hendrik Calkoen is, aki számtalan kérdéssel fordult hozzá az amerikai eseményekkel és lehetőségekkel kapcsolatban. Mivel azonban csak tolmács segítségével tudtak beszélgetni, abban egyeztek meg, hogy Adams írásban válaszol a kérdésekre. Válaszait folytatásokban küldte el – ez

32 Hendrikszoon, 437.

33 Hendrikszoon, 388.

34 Van der Capellen nem írta alá a pamfletet, de 1781. október 26-án a *Staten Generaal* betiltotta a művet és ezer gulden jutalmat tűzött ki az író vagy a nyomdász nyomravezetőjének. Ennek ellenére még 1781-ben háromszor nyomták újra, s megjelent francia, angol és német fordításban is. 1795-ig összesen tizenöt kiadást ért meg. A kutatások csak 1966-ban bizonyították, hogy a szerző Van der Capellen volt.

35 Edler, ii. John Adams 1782. január 14-i levele Van der Capellennek. *The Works of John Adams*, 502.

36 Idézi Edler, 224.

37 *Jaarboeken*, 1781, 196–206.

38 *Jaarboeken*, 1782, 1665–1670.

vált ismeretessé *Huszonhat levél az amerikai forradalommal kapcsolatos érdekes kérdésekről* címmel.³⁹

A levelekben először a háború kirobbanásához vezető okokat vázolta fel Adams. Kiemelte az angol parlament azon törvényeit, melyek az amerikai gyarmatok iparának és kereskedelmének korlátozására, illetve a brit érdekeknek megfelelő szabályozására, adóztatására vonatkoztak. Amikor Calkoen arra kérte, bizonyítsa, hogy az Egyesült Államok ereje a háború ellenére is nőtt, Adams adatokkal szolgált a népességről, a betelepített területek nagyságáról és a termelésről. Határozottan leszögezte, hogy akkor is képesek lesznek folytatni a háborút, ha szövetségesei esetleg magára hagyják, vagy a britek blokád alá vonnák kikötőit. Utóbbi lehetőséget Calkoen vetette fel, de Adams kizártnak tartotta.

Az Egyesült Államok pénzügyi helyzetére öt kérdés vonatkozott: az adósságokra és törlesztésükre, a forgalomban lévő papírpénz mennyiségére, az állam éves bevételeire és kiadásaira, s a különböző jövedelmi forrásokra. Adams beszámolt azokról az intézkedésekről, melyeket a Kongresszus az infláció megállítása érdekében tett. Legfőbb bevételi forrásként pedig a munkaerőt és a földet jelölte meg. A kereskedelem és a vállalkozások fellendítését viszont egyelőre csak külföldi kölcsön segítségével látta megoldhatónak, ami „levenné az emberek válláról a jelenlegi túlságosan nagy terheket”⁴⁰ és stabilizálhatná az amerikai valutát, mely – lévén papírpénz – még nem volt más, mint kötelezvény, „mellyel az emberek ígéretet tettek, hogy meghatározott időn belül fizetni fognak”.⁴¹ Ehhez lett volna szükség az európai országok, köztük Hollandia segítségére is, érvelt Adams.

Az utolsó kérdéscsoport a függetlenségi háborúval, illetve annak befejezésével volt kapcsolatos. Válaszában a hadseregek létszámáról, felszereltségéről, a hadifoglyok ellátásáról, s a fogságba esett és ejtett hajókról, valamint a dezertálók számáról és a háború által okozott károkról készített összefoglalót Adams. Újra és újra hangsúlyozta, hogy bár az emberek ugyanúgy áhítoztak a békére, mint bármilyen más háború alatt tennék, ezt csak akkor hajlandók elfogadni, ha Nagy-Britannia elismeri az Amerikai Egyesült Államok függetlenségét. Addig viszont türelemmel viselik a megpróbáltatásokat, s hazafiként tűrik a helyzetet, hiszen tudják, hogy a brit uralom fennmaradása esetén megszorozódnának nehézségeik. A háborús szükség sok mindenre megtanította az amerikaiakat. A sereg és a lakosság ellátására számos új iparág indult be, nőtt a mezőgazdasági termelés, s mivel a külkereskedelem csökkent, az Egyesült Államok sokkal önállóbb és függetlenebb lett. A háború után viszont intenzív kapcsolatokra fog törekedni minden potenciális partnerrel a szabad kereskedelem elve alapján. Az egyébként is lelkes Calkoent meggyőzte John Adams érvelése, s a frissen szerzett információkat széles körben terjesztette.⁴²

39 John Adams, „Twenty-six Letters upon Interesting Subjects Respecting the Revolution in America Written in Holland, in the Year MDCCLXXX”, *The Works of John Adams*, 265–315.

40 *The Works of John Adams*, 299.

41 *The Works of John Adams*, 296.

42 Nordholt, 114, 203.

Hamarosan megjelentették az egyes amerikai államok alkotmányait is hollandul.⁴³ A függetlenségi háború egyre gyakoribb beszédtemává vált. A vélemények két nagy csoportra különíthetők el. Az egyik tábor már türelmetlenül várta a független állam megszületését, mert a kereskedelmi kapcsolatoktól a holland gazdaság fellendítését remélte. „Csak Amerika keltheti új életre kereskedelmünket és hajózásunkat, Amerika teheti újra virágzóvá műhelyeinket”,⁴⁴ írta Van der Kemp, a radikális mennonita prédikátor, aki 1781-ben dokumentumgyűjteményt adott ki Trumbull és Livingston Van der Capellen-hez írt leveleiből és az amerikaiak érdekében elhangzott beszédekből. Már korábban is állást foglalt különböző politikai kérdésekben, fellépett Van der Capellen védelmében, majd segítette *Az Egyesült Tartományok Népe*hez terjesztésében is. Az általa összeállított kötet bevezetőjében Amerikát példaként állította az egész világ elé. „Amerika taníthatja meg nekünk, hogyan állítsuk meg a Nemzeti Jellem elkorcsosodását, hogyan tartsuk féken az erkölcs romlását, hogyan akadályozzuk meg a megvesztegetést, és hogyan irtsuk ki a zsarnokság magvait és állítsuk helyre a haldokló Szabadság egészségét [...]” – írta.⁴⁵

Ettől a kissé idealizált képtől teljesen eltért a vélemények másik fő vonala, mely elsősorban az éppen létrejövő új állam méretei miatt helyezkedett szembe a létesítendő kapcsolatok tervével. Az Amerikai Egyesült Államok soha nem lesz független és fejlődő nemzet, hangoztatták sokan, mivel túl nagy és megosztott ahhoz, hogy egyetlen országot alkosson. Mások viszont azt vetették fel, hogy a fiatal állam éppen óriási mérete miatt olyan erős hatalommá válhat, mely veszélyt jelenthet a holland kereskedelemre, illetve Hollandia gyarmataira.⁴⁶

A bizonytalan latolgatások és kételkedő elméletek dacára, az Egyesült Államok a legtöbb ember számára a lehetőségek, az ígéret földjeként jelent meg a vitákban. A hollandok többségének véleményét egyre inkább az a nézet határozta meg, hogy nem szabad késlekedniük. Mi lesz, ha az amerikaiak valahogy mégis kibékülnek a britekkel? Mi történik, ha Franciaország – az Amerikával kötött egyezmény révén – kiváltságos pozíciókra tesz szert? Akárhogyan alakulnak is a dolgok, a késlekedés a holland kereskedelemnek árt.

A növekvő érdeklődés nyomán egyre többen kezdték leveleikkel ostromolni John Adamst. „Mindenki jósol valamit, és minden jóslat egy paradoxon” – írta Franklinnek.⁴⁷ A különböző érdekek és vélemények ütközése bizonyos szempontból azonban jól jött Adamsnek, hiszen így megsokszorozódott publikációs lehetőségei száma. Igyekezett is minél több – sokszor kifejezetten holland belpolitikai – kérdésben megnyilatkozni, állást foglalni, s egyben felhasználni az adott eseteket, vitákat az amerikai ügy propagálá-

43 Simon Schama, *Patriots and Liberators. Revolution in the Netherlands, 1780–1813* (New York: Vintage Books, 1992), 59.

44 Idézi Nordholt, 118.

45 Nordholt, 121.

46 Nordholt, 137–138.

47 John Adams 1780. augusztus 17-i levele Benjamin Franklinnek. *The Works of John Adams*, 247.

sára is. Neve azonban igazán azután vált széles körben ismertté, hogy megérkezett Hollandiába a yorktowni győzelem híre. A lapok addig szinte kizárólag az angol-holland konfliktusról számoltak be, s a haditudósításokban az amerikai függetlenségi háborúról alig esett szó. A *Nieuwe Nederlandsche Jaarboeken* 1780-ban például a Brit Korona és Hollandia közötti „félreértésről” írt,⁴⁸ 1781 elején pedig feladta korábbi semleges álláspontját és Nagy-Britannia mellett foglalt állást a függetlenségi harcban, miközben a kirobbant háborúért a „lázadó gyarmatokat” okolta.⁴⁹ Yorktown után azonban fordult a kocka. Igaz, különösebb kommentár nélkül, de az *Amsterdamsche Courant* 1782 januárjában már folytatásokban közölt áttekintést az amerikai eseményekről egészen 1764-ig visszamenőleg.⁵⁰ Ezután közölték az újságok John Adams második, 1782. január 9-i *Staten Generaal*-hoz intézett memorandumát, majd március folyamán mindazokat a petíciókat, melyeket a különböző városok kereskedői, iparosai és vállalkozói John Adams elismerése érdekében a Rendekhez benyújtottak.⁵¹ Mindezekből magánlevelekben is kapott legalább egy-egy példányt Adams, aki egy idő után alig győzte írni a köszönő leveleket az amerikai ügy lelkes támogatóinak.

A *Staten Generaal* április 19-i elismerő határozata után pedig végre valóban alkalom nyílt az ünneplésre. Amszterdam, Rotterdam, Vlissingen, Utrecht, Enkhuizen és más városok polgárai és gyűlései köszönőleveleket küldtek a Rendekhez John Adams elismeréséért.⁵² Ő pedig számtalan gratulációt és vacsora meghívást kapott, még V. Vilmos is fogadta egy protokoll látogatásra.⁵³

Schulte Nordholt *The Dutch Republic and American Independence* című művében egy egész fejezetet szentel az elismerés visszhangjának.⁵⁴ Két újságban lelte nyomát annak, amire valószínűleg a holland kormány tagjai sem figyeltek fel: a *Leiden Gazette* és a *Rotterdamsche Courant* kiemelte, hogy John Adams követi elismerése a lexingtoni csata hetedik évfordulóján történt.⁵⁵

Különböző köszöntő versek születtek, tűzijátékokat, banketteket, nagy ünnepségeket rendeztek Amszterdamban, Hágában, s az ország más városaiban is. Többen terveket szőttek, hogy elmennek az amerikai kontinensre harcolni, vagy éppen szerencsét próbálni, de végül mégsem sokan keltek útra. Az „AMERIKA” szó továbbra is olyasvalamit szimbolizált, amit az emberek nem ismertek igazán. Meglehetősen romantikus Amerika-kép csillant fel megint: az Óvilággal a megrontatlan nyugati féltekét állították szembe, s a kereskedelemből nyerhető haszonról fantáziálgattak. Amerika álom maradt, mely az üzleti körök és a patrióták lelkes reményeit testesítette meg.

48 *Jaarboeken*, 1780, 438–439.

49 *Jaarboeken*, 1781, Voorrede.

50 *Amsterdamsche Courant*, 1783. január 3., 10.

51 *Jaarboeken*, 1782, 27, 278–299, 300–308, 313–319, 334–336.

52 *Jaarboeken*, 1782, 505–508, 509–516, 597–603.

53 1782. április 22-i levelében számolt be erről Livingstonnak. *The Works of John Adams*, 571.

54 Nordholt, 214–226.

55 Nordholt, 217.

Adams is örömmel és emelkedett hangon számolt be sikeréről. Végre eljött az ő ideje.⁵⁶ Az amerikai Kongresszus titkos ügynöke, Dumas segítségével még februárban házat vett Hágában, ahová május elején költözött be.⁵⁷ Ez lett az első amerikai nagykövetség a világon. Bár Adams puritán volt, a berendezés gazdag, hiszen az új nemzet képviselőjét reprezentálta. Hamarosan megkötötte a megállapodást a kölcsönről, majd a kereskedelmi és barátsági szerződést, s ezzel sikere teljessé vált. Mindkét dokumentumot közölte a holland sajtó,⁵⁸ s akárcsak követi elismerése után, most is megjelentek a fiatal állam szimbólumai nyomtatásban és medálokon egyaránt. Általában egy gyönyörű fiatal nő vagy egy meztelen indián fiú szimbolizálta az Egyesült Államokat, s mindkettőjük fején tolldisz volt. Jellegzetes azonban az az ábrázolás is, melyen a nemzet színeibe öltözött asszony jelenítette meg a független országot, aki fegyvereken és kereskedőbálákon ült s kezében tizenhárom nyilat tartott. Leewardenben – Friesland tartomány engedélyével pályázatot írtak ki „Mr. Adams az Észak-Amerikai Egyesült Államok követeként való fogadásának és az Angliával kötendő különbéke elutasításának” medálron történő megörökítésére. A medál egyik oldalán egy jellegzetes népviseletbe öltözött fríz állt, s egyik kezét az Amerikát szimbolizáló nő felé nyújtotta, másikkal viszont elutasította a béketervet tartó angolt, mert időben észrevette a fűben rejtőző kígyót. Friesland képviselői, Adams, a Kongresszus tagjai, a francia követ, s a vezető patrióták, Amszterdam polgármestere, Van der Capellen és Dumas is kapott egy-egy medált.⁵⁹

Annak azonban, hogy az emberi képzelőerő nem ismert határt talán az a desszert a legjobb példája, melyet 1783. április 26-án szolgáltak fel egy bálon, melyet Van der Capellen tiszteletére rendeztek Amszterdamban. Többek között a szabadság temploma, a szabad tenger, a letűnt zsarnokság és az Egyesült Államokhoz fűző kötelék megformálására vállalkoztak a cukrászok. Utóbbit így írta le a *Nieuwe Nederlandsche Jaarboeken*. „Az oroszlánbőrbe öltözött észak-amerikai Asszony baljában Hercules buzogányával, fenséggel tiporja el a törött karddal előtte fekvő, de még mindig fenyegető koronás férfit, miközben jobb kezét egy oltár fölé – melyen a Függetlenség nyugszik – a holland Asszonynak nyújtja [...] Mögöttük egy pálmafa áll, melyen a két Köztársaság zászlaja van összekötve ezekkel a szavakkal: „Indissolubilia vincula jungo”, vagyis: Eltérhetetlen kötélekkel egyesítem őket”.⁶⁰

* * *

John Adams sikerét hónapokon keresztül ünnepelték Hollandiában és az Amerikai Egyesült Államokban is. Az ünnepi kötet egyik szerzőjeként bizonyos vagyok abban,

56 Amikor eljött az idő, Adams készen állt a diplomataszerepre. Fogadásokon és vacsorákon vett részt, festmény készült róla. Külön „tanár” foglalkozott vele, hogy elsajátítsa a francia etikettet. Feleségének, Abigailnek nagy lelkesedéssel számolt be helyzetének átalakulásáról. Nordholt, 242.

57 *Jaarboeken*, 1782, 319.

58 *Jaarboeken*, 1161–1181.

59 Schama, 61.

60 Nordholt, 223–225.

Kökény Andrea

hogy kollégák, tanítványok és barátok hosszú sora fogja köszönteni Frank Tibort is születésnapja alkalmából. Megtiszteltetés számomra, hogy köztük lehetek.

Boldog születésnapot kívánok!

Hartelijk gefeliciteerd!